

Beszél vs. csacsog
Adalékok a szerkezeti-szemantikai motiváltság kérdéséhez

Szili Katalin,
ELTE, Budapest

A szókincs a világ nyelvi formalizációjának az eredménye, az emberi megismerési folyamatok, a világ koceptualizációjának hű tükre. Létrejöttének iménti kognitív színezetű értelmezése egyértelműen ellentmondani látszik a nyelvi jel természetéről vallott egyik legelterjedtebb nézettel, Ferdinand de Saussure-nek a nyelvi jel önkényességéről vallott tanításával. A nyelvi jel önkényességének elvével szembehelyezhető véleményeket tulajdonképpen a Saussure előtti időkből is idézhetnénk, gondolok itt Wilhelm von Humboldt munkásságára, Michel Bréal jelértelmezésére, illetve Nietzsche elképzelésére a megnevezés folyamatáról, az ellenvetések azonban nyilvánvalóan a Saussure-t követő időszakban sokasodtak meg: Émile Beneviste (1939), Bally 1940; Spang-Hanssen 1954; Engler 1962; Jakobson 1965 stb.

Előadásom tárgyát tekintve meghatározó fontossággal bírnak azok a munkák, amelyek nemcsak elismerik a motivált nyelvi jelek létét, de osztályozásukra is kísérletet tesznek – Stephen Ullmann (1952); W. von Wartburg (1963); Károly Sándor (1970) –, mivel a 'megy, jár' jelentéskörbe tartozó mozgások, valamint a 'beszél', 'nevet', 'sír' hanghatások kifejezésére szolgáló nyelvi jelek motiváltságának meghatározására, jellegzetességeinek leírására vállalkozom. Ezek az akcióminőségüket tekintve iteratívnak (ismétlődést kifejezőnek) és duratívnak (tartósnak) nevezhető igék (*csoszog, bandukol – megy, sétál; dadog, vigyorog, kuncog – beszél, nevet*) morfológiai szerkezetüket tekintve két csoportot alkotnak: vagy tóromorfémák, vagy fiktív tövű gyakorító képzős alakok. A jelenség kapcsán felmerülő és megválaszolendő kérdés: vajon a nyelvi jelölőkben megmutatkozó eltérések (grammatikai jelölő hiánya, gyakorító képzők jelenléte) alapján kijelenthető-e, hogy ezek a szavak Károly Sándortól kölcsönzött terminussal szerkezetileg-szemantikailag motiváltak. (Károly akkor beszél ilyenfajta motiváltságról, ha a lexéma az elemeinek a segítségével idézi meg a valóságot.) A válaszhoz a következőket vizsgálja az előadás: milyen viszonyokra utalnak az elemzett igék a jelöltek szintjén, majd annak jár utána, hogy a jelöltek szintjén meglévő specifikus jegyek tükröződnek-e a jelölőkben megmutatkozó különbségekben.

Irodalom

- Bally Charles 1940. L'arbitraire du signe. *Le Français Moderne*, VIII.
Beneviste, Emile 1939. Nature du signe linguistique. *Acta Linguistica* 1. 23–29.
Engler, Rudolf 1964. Compléments à l'arbitraire. *Cahiers Ferdinand de Saussure* 21. 25–32.
Károly Sándor 1970. *Általános és magyar jelentéstan*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
Spang-Hanssen, Henning 1954. Recent theories on the nature of language sign. *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*. 9.
Ullmann, Stephen 1952. *Précis de sémantique française*. Berne.
Wartburg, W. von 1963. *Problèmes et méthodes de la linguistique*. Paris, 1963. 139–140.